

Âteşbâz-ı
Velî'nin
türbesi -
Aşkan /
Konya

"Kazanın altına ayaklarını sokarak kazayı kaynat!" demesi üzerine öyle yapar; ayak parmaklarından çıkan alevlerle aş pişirir. Kerâmetin açıklanmasını istemeyen Mevlânâ, "Hay âteşbâz, hay!" der. Böylece Yûsuf bu olaydan sonra "Âteşbâz" unvanıyla anılmaya başlar.

Âteşbâz-ı Velî'nin türbesi Konya'da Mevlevî yolu üzerinde Aşkan (Âşıkân "âşıklar") tepesi yakınlarındadır. Selçuklu türbe mimarisinin özelliklerini taşıyan yapının muntazam kesme taştan inşa edilmiş gövde kısmı içeriden kare, dışarıdan sekizgen planlıdır. Üstü ise ehramî bir külah ile örtülü olup Arapça kitâbesi güneydeki "niyaz penceresi"nin üzerindedir. Türbenin civarına, Sultan Veled'in kızı Arife Şeref Hatun'un oğlu Muzafferüddin Ahmed Paşa torunlarından Çelebi Abdüssamed tarafından bir zâviye yaptırılmış ve vakıflar kurulmuştur. Zamanla harap olan bu zâviyenin yerine bugünkü tekke, postnişin Vâhid Çelebi tarafından 1897 yılında inşa ettirilmiştir.

Mevlevîlik'te mutfak "aşhane" olduğu gibi daha önemlisi, Mevlevîliğe intisap niyazında bulunan kişilerin temel eğitimlerinin yapıldığı yerdir. Mevlânâ zamanında bu önemli görevi "Âteşbâz-ı Velî" Yûsuf b. İzzeddin yerine getiriyordu. Sonraki dönemlerde bu unvan bu göreve tayin edilen kişiler için kullanılmıştır.

Mevlevîhanelerdeki özel ocağa "Âteşbâz-ı Velî ocağı" denir. Önemli günlerde aş burada pişirilir, ayrı bir yerde saklanan gümüş renkli "Âteşbâz-ı Velî kazanı", işi bitince yıkanarak özenle yerine kaldırılırdı. Mevlevî dergâhlarında meydana şerifte serili beyaz postun adı "âteşbâz postu"dur. Bu makama teslimiyet, "Mevlevîliğe ikrar vermek", "çileye soyunmak" demektir. Sâliklerin mürebbsi olan "âteş-bâz türbedarı"nın âyin sırasında semâhanedeki yeri postnişin ve tarikatçı dedenin hizasında idi. Meşihatnâmeler çok defa "âteşbâz şeyhi" ile gönderilirdi. Kazan ve tencerelerin açılışında olduğu gibi yemekten sonraki "gül-

bank"ta Âteşbâz-ı Velî de zikredilir. Mevlevîlik'te onun makam ve mevkiine daima büyük saygı gösterilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâkıb Dede, *Sefîne*, s. 211, 212-213; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1953, s. 205, 290, 331, 332, 333, 396, 415, 416; a.mlf., *Mevlevî Âdâp ve Erkânı*, İstanbul 1963, s. 7, 126; Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 587; N. Clément Huart, *Mevlevîler Beldesi Konya* (trc. Nezih Uzel), İstanbul 1978, s. 141-143; Hasan Özönder, *Konya Velîleri*, Konya 1980, s. 115-123; Hakkı Önkol, "Konya'da Âteş-bâz-ı Velî Türbesi", *İİFD*, sy. 1 (1975), s. 223-238.

HASAN ÖZÖNDER

ÂTEŞKEDE

(آتشکده)

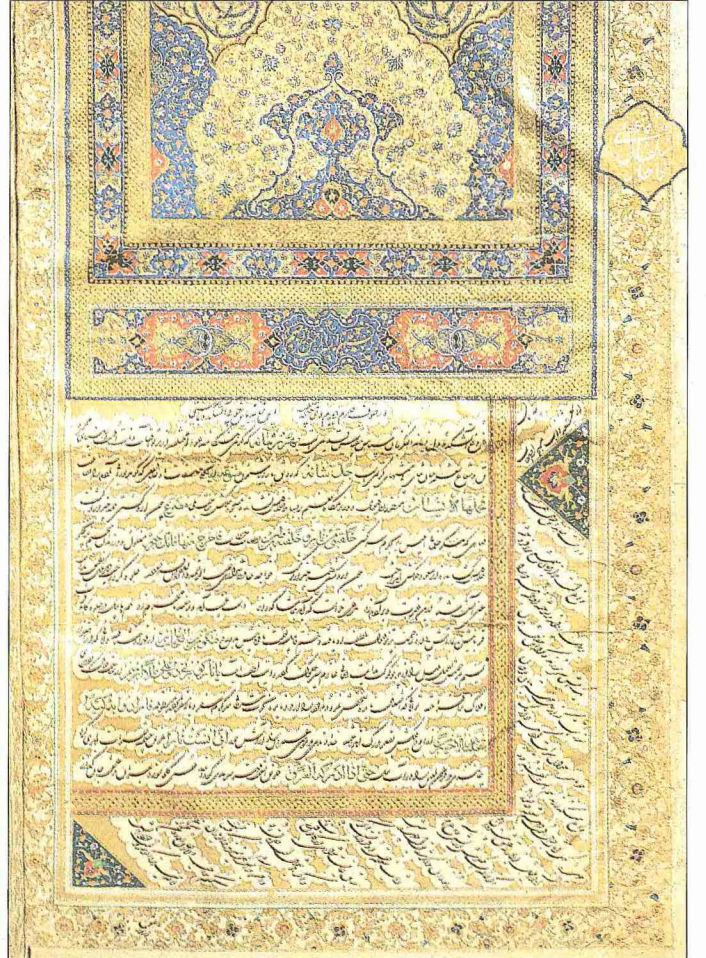
Luft Ali Beg Âzer'in

(ö. 1195/1781)

şuarâ tezkiresi.

Farsça yazan 845 şairin biyografisini ihtiva eden eser, 1174 (1761) yılında yazılmaya başlanmıştır. Tezkirenin tamamlanma tarihi ise, belli değildir. Ancak eserde şairler için verilen ölüm tarihle-

rinden en sonuncusu 1193 (1779) olduğuna göre bu tarihten sonra tamamlanmış olduğu söylenebilir. İran'ın Afgan istilâsından (1709) güney eyaletlerinde düzeni sağlayan Kerim Han Zend'e kadar süren karışıklık dönemi hakkındaki elli yıllık tarihinden bahseden bir önsözün ardından, şairlerin mensup oldukları bölge ve şehirlere göre tertip edilmiş olan *Âteşkede*, "micmere" (mangal) adlı iki ana bölümden meydana gelmiştir. Luft Ali Beg'in kendisinden önceki dönemlerde yaşamış şairlerin hayatlarına dair bilgi verdiği ilk micmere "şu'le", "ahger" ve "fürûğ" adlı üç alt bölüme ayrılmıştır. Şu'le alt bölümünde İslâm dünyasının şair olan hükümdar, şehzade ve emirlerinden; ahger alt bölümünde İran, Turan ve Hindistan şairlerinden; fürûğ alt bölümünde ise kadın şairlerden bahsedilmektedir. Tezkirenin bu kısmında verilen bilgilerin çoğu Takî-i Kâşî'nin *Hu-lâsatü'l-eş'âr ve zübdetü'l-efkâr* adlı eserinden alınmıştır. Müellifin çağdaşı yetmiş kadar şairin biyografisini ihtiva eden ikinci micmere "pertev" adı verilen iki alt bölüme ayrılmıştır. Birinci pertev

Âteşkede'nin
ilk sayfası
(İÜ Ktp.,
FY, nr. 499)

Afganlılar'ın İran'ı istilâsı ve sonraki olaylar hakkında bir girişten sonra çağdaş şairlerin biyografilerini, ikinci pertev ise müellifin otobiyografisini ve şiirlerinden yaptığı seçmeleri ihtiva eder.

Dünya kütüphanelerinde birçok nüshası bulunan (bk. Storey, 1/2, s. 871 vd., ayrıca İÜ Ktp., FY, nr. 499, 612, 619) *Âteşkede*'nin henüz tam bir ilmî neşri yapılmamıştır. Eser Kalküta (1249/1833) ve Bombay'da (1277/1860, 1299/1882) taş basması, Tahran'da (1337 hş./1958) ise eski bir yazmadan ofset olarak Seyyid Ca'fer Şehîdî'nin önsöz ve notları ile yayımlanmıştır. Ancak hepsi de el yazısı nüshalardan taş basması veya ofset suretiyle yapılan bu baskılardan faydalanmak güçtür. Tahran baskısının diğerlerine tercih edilen tek yanı şahıs, yer ve kitap adlarını ihtiva eden fihristlerinin bulunuşudur. *Âteşkede*'nin ikinci baskısını hazırlamaya başlayan Hasan Sâdât Nâsirî, şimdiye kadar eserin Irâk-ı Acem'de yetişen şairlerin sonuna kadar olan bölümünü üç cilt halinde yayımlamıştır (Tahran 1336 hş. [1957]; 1338 hş. [1959] ve 1340 hş. [1961]). *Âteşkede*'nin hükümdarlar, prensler ve emirlerden bahseden "şu'le" bölümü N. Bland tarafından *The Âtash-Kadah or Fire-Temple, by Hajji Lutf Ali Beg of Isfahan* adıyla ilk defa Londra'da basılmıştır (1841).

Özellikle müellifin yaşadığı devrin İran tarihi için de önemli bilgiler ihtiva eden *Âteşkede*'nin Türkçe bir tercümesinden söz ediliyorsa da (bk. *Eİ²* [İng.], V, 834; Storey, 1/2, s. 872) bu doğru olmamalıdır. Zira tercümenin baskı yılı için verilen 1259 (1843) tarihi *Âteşkede* tercümesine değil, *Devletşah Tezkiresi*'nin Fehmi Efendi tarafından *Sefinetü's-şu'arâ* adıyla yapılan tercümesine aittir.

BİBLİYOGRAFYA:

Storey, *Persian Literature*, 1/2, s. 871 vd.; Ahmed Gülçin-i Meânî, *Târîh-i Tezkirehâ-yı Fâr-sî*, Tahran 1348 hş./1969, I, 3-17; N. Bland, "Account of the Âtash-Kadah Biographical work on the Persian poets, by Hajji Lutf Ali Beg of Isfahan", *JRAS*, VII (1843), s. 345-392; J. H. Kramers — [J. T. P. Burijn], "Lutf 'ali Beg", *Eİ²* (İng.), V, 834; Tahsin Yazıcı, "Lutf-Ali Bey", *İA*, VII, 93-96; *DMF*, I, 49; "Âteşkede", *DMBİ*, I, 99.

TAHSİN YAZICI

ATEŞPERESTLİK

(bk. MECÜSLİK).

ATFE

(الطفة)

Hadislerin yazılışı sırasında unutularak yazılmayan ve sonradan sayfa kenarına veya satır arasına ilâve edilen kelimeye işaret etmek üzere, bu kelimenin düştüğü yerden sağa veya sola doğru çizilen yatay çizgi

(bk. LAHAK).

ATFİYEŞ

(bk. ETFAFEYYİŞ).

ATHÂR-É İRÂN

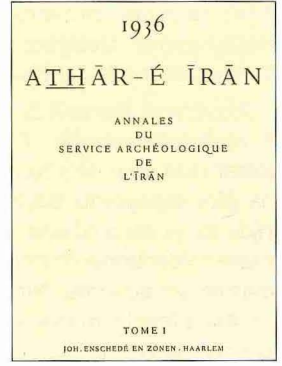
İran'da tarihî değer taşıyan sanat eserlerini tanıtmak üzere Fransızca olarak yayımlanan dergi.

İran Eski Eserler Müdürlüğü'nün yılılığı olarak 1936'dan itibaren çıkarılan dergi, İran Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı bu müdürlüğün başına getirilmiş bulunan Fransız uzman André Godard tarafından Hollanda'da Haarlem'de bastırılıyor ve Paris'te Paul Geuthner Yayınevi aracılığı ile dağıtılıyordu. Dergi başlığının altında ayrıca "Annales du Service Archéologique de l'Iran" şeklinde bir alt başlık daha bulunuyordu.

İlk fasikül 1936'da yayımlanan derginin her yıl iki fasikülden oluşan bir cilt halinde çıkarılması tasarlanmıştır. 1938'e kadar sadece üç cildi çıkmış, uzun bir aradan sonra 1949'da yayımlanan IV. cildi ile yayımı sona ermiştir. İlk sayının başında yayımcısı A. Godard, derginin yeni araştırmalara zemin hazırlamak gayesiyle çıkarılmakta olduğunu ve bunun için mümkün olduğu kadar bol çizgi, fotoğraf, kitâbe kopyası, kısa açıklama metinleri ve çok lüzumlu sonuçlarla tarihî notlar yayımlayacağını açıklamış ve arkeolojiyi karıştırmaktan başka bir işe yaramayan teorilerden kaçınacağını belirtmiştir.

İlk sayıda P. Pelliot, M. Bement Smith gibi yabancıların da makaleleri bulunmakla beraber, yazıların büyük bir kısmı A. Godard tarafından yazılmış, bazı sayılar tamamen onun veya Maxime Sirox'un kaleminden çıkmıştır. Bazı sayılarda Takî Mustafavî, Mehdî Behrâmî, Yedda Godard, Behmen Kerîmî gibi imzalar da görülmektedir.

Oldukça itinalı basılmış, bol resimli ve çizimli bu ilmî derginin İran'daki sanat

Athâr-é
İrân'ın
kapağı

eserlerinin tanıtılması hususunda büyük hizmeti olmuştur. Makaleler İran sınırları içinde çeşitli bölgelerde, hatta bazıları erişilmesi son derecede zor yerlerde bulunan, gerek Sâsânî döneminde gerekse İslâmiyet'in yerleşmesinden itibaren yapılan mimari eserleri, planları, süslemeleri ve kitâbeleri, haklarında kaynaklarda bulunan bilgilerle araştırmalara sunmaktadır. Dergide mimari dışında kalan konularla ilgili olarak pek az makale yayımlanmıştır.

SEMÂVİ EYİCE

ÂTİF EFENDİ

(ö. 1155/1742)

Osmanlı defterdarı ve kendi adıyla anılan kütüphanenin kurucusu.

Babasının adı Mustafa olduğundan Âtîf Mustafa Efendi olarak da bilinir. İstanbul'da Soğanağa mahallesinde dünyaya geldi. İlk tahsilinden sonra maliye mesleğine girdi. Başarıları sayesinde kısa zamanda devrin defterdarı İzzet Ali Paşa'nın dikkatini çekerek defterdar mektupçusu oldu. 1737 yılında defterdâr-ı şikk-ı evvel (başdefterdar) tayin edildi. Bu ilk defterdarlığı, Avusturya ile yapılan savaş ve idarî mekanizmadaki bozukluklar yüzünden buhranlı yıllara rastladı. Âtîf Efendi ordunun malî işlerini yürütmek üzere Niş'e kadar gitti, fakat sadrazam Yeğen Mehmed Paşa tarafından kusurlu görülerek 1738'de görevinden alındı. Ancak ertesi yıl İvaz Mehmed Paşa'nın sadâreti zamanında ikinci defa başdefterdarlığa getirildi ve savaş sırasında başarılı hizmetlerde bulundu. Belgrad'ın geri alınmasından sonra şehir ilk girenler arasında o da vardı. İki buçuk yıla yakın süren bu ikinci defterdarlığından 1741 Eylülünde ayrılarak hacca gitti. Döndükten sonra üçüncü defa başdefterdarlığa getirildi. 25 Temmuz